

نۆرماله هەر کهسهک ب ریژمانا دایالیکتا خوه بخوونت و بنقیست و چو خرابی تیدا نینه

لاواز (Creole language) دهینه هژمارتن. ژبلی فی چهندی ژی نمونین جیهانی ههنه وهکو بو نمونه زمانی (نسپرانتو)⁽²⁾ کو گهلهک شیانین مادی و زانستی ژیرا هاتنه مهزاختن، لی د سهر هندیرا سهر نهگرت و نهشیایه بیته زمانهکی ئیکگرتی جیهانی، چنکو هاتیه چیکرن و رههنندی (دومار) جفاکی و دهرونی و نابوری و پولیتیکی و جوگرافی و... هتد ل بهی نیه.

ل فییری پرسیارهکا گرنگه:- ئهری ریژمانهکا ئیکگرتی بو زمانی کوردی پیدفیهکا نهتهوییه یان نه؟

جاری بهری بهرسقا فی پرسیاره بیتهدان فهره بیژین کو زمانی کوردی چ ئیک ریژمان ههبت یان فره ریژمان بت، ههر دی مینت وهکو ناسنامه بو ملهتی کورد، چنکو بو نمونه ئهگهر لورهک و هاورامیهک و زازیهک و بادینییهک و سوارانییهک و... هتد پیکفه چوونه دهولهتهکا بیانی و ل ویری ههر ئیکی ب دایالیکتا خو ئاخفتا[[] خهلکی وئ دهولهتی دی بیژن: ئهفه ههموو یی ب کوردی دناخفن. ئانکو ریژمانا ئیکگرتی بو زمانی چو ل ناسنامی کیم و زیده ناکهت.

بو بهرسقا پرسیاره ژی فهره بزانی کو نهو جیهانا بهرهف دیموکراسییهتی فه دجت و ریژگرتنا مافان. ئانکو ههر کهسهکی و کۆمهلهکی و جوونهکی و...

ههبتا[[] داکو تیگههشتنا ههفیشک (فهم مشترک) دناف کوردان دا ههبت. ئهفهژی نه کارهکی گرانه یان ژلایی زانستی فه ناهیته کرن، بهلکو کارهکی گهلهک ئاسانه و من (ئالییهتهک) بو ئهجامدانا فی فهرهنگی پیشکیشی (کۆری زانیاری کوردستان) کربوو، لی نههاته ئهجامدان. د سهر هندی را ئه م دشین د نفیسینهکا دی دا فی (ئالییهتی) گهلهک ب هووری بدهینه خو یا کرن.

ل فییری فهره بیژین کو ئهفه گرنگترین پشکه د ههر زمانهکی ئیکگرتی دا. ئهفه چهنده ژی نهو د زمانین پیشهیی دا (Pidgin languages) گهلهکا بهلافه، بو نمونه وهکو زمانی نوشداران، زمانی کومپوتهری، زمانی فیتهران... هتد.

پشکا سییی:

پشکا سییی (ریژمانه)، کو ئهفهیه جهی بگروههکیشی.

ژلایی زانستی فه ریژمانهکا ئیکگرتی ژ چهنده ریژمانین چهنده دایالیکتان، ئهگهر هاته چیکرن ژی (Artificial language)، دی ریژمانهکا لاواز بت و ناهیته وهرگرتن، چنکو دی وهکو ریژمانا وان دهفهران بت یین دکهفنه دنافهرا دوو دایالیکتان دا، کو ئهفه دهفهره د زمانقانیی دا ب دهفهرین زمانی

ئەگەر ۋەكو چەرخىن بۇرى، چەرخىن ئىك دىن و ئىك مللەت و ئىك پارت و ئىك... ھتد مە ب فەر دىت زمانى كوردى ئىك رىزمان ھەبت ۋەكو پىدقىيەكا نەتەوى؛ ۋى دەمى دقئىت رىزمانا دايالىكتەكى بەيئە (ھەلبژارتن)،

ھتد مافىن خۇ ھەنە و نابى بيت ھۆ ئى بەيئە
قەدەغەكەرن. د زمانفانىي ئى دا راستە (زمان)
رىيەكە مەروۇف و جفاك دەرىپىنى پى ئ خۇ دكەن، ئى
دناف جفاكى دا (زمان) بتنى رىيەكە بو
تىگگەھشتى⁽³⁾. ئى چەندى ديار دبت كو نۇرمالە
ھەر كەسەك ب رىزمانا دايالىكتا خۇە بخوونت و
بنفىست و چو خرابى تىدا نىنە، چنكو دى تىرمىن
ھەفگرتى و ئەلفىبىيەكا ھەفگرتى ھەبن، ئانكو دى
تىگگەھشتن ھەبت.

ئى باشىيىن قى چەندى ئى ئەوۋە كو دى خزمەتا
ھەموو دايالىكتان ب باشى ھىتە كرن و د ئەنجام دا
دى فەرھەنگەكا ب ھىز يا تىرمان د زمانى كوردى
دا پەيدا بت و د ھەر دايالىكتەكى دا دى بزاڧ ھىتە
كرن كو ستانداردەك پەيدا ببت و ئەفە ئى ھۇيەكى
دىيە بو ب ھىزكرنا تىگگەھشتى.

ئىلى قى چەندى ئى دى ئەف چەندە ھاندەرەك بت
بو ھەزىكرنا خەلكى بو زمانى خۇ، چنكو دى بىنت
پى ب رىيا ۋى زمانى و نە زمانەكى دى، زانىيارىان ب
ساناھى ۋەردگرت و شىيانا تىگگەھشتا خۇ د
دەۋرۋوبەرى خۇ دا بەرفرەھ دكەت.

بەرۋفازى ئەگەر ۋەكو چەرخىن بۇرى، چەرخىن
ئىك دىن و ئىك مللەت و ئىك پارت و ئىك... ھتد

مە ب فەر دىت زمانى كوردى ئىك رىزمان ھەبت
ۋەكو پىدقىيەكا نەتەوى ۋى دەمى دقئىت رىزمانا
دايالىكتەكى بەيئە (ھەلبژارتن)، چنكو ۋەكو بەرى
نەھ مە دياركرى رىزمانا ناھىتە تىكەل كرن.
ھەلبژارتن ئى دقئىت ل سەر چەند بنەمايان بت:
گرنگرتىا قان بنەمايان، پترىا ئاخفتنكەرپىن ۋى
دايالىكتىيە يا رىزمانا ۋى دەيئە ھەلبژارتن، پاشى:
رەسەنى و سىكى و پترىا بەرھەمى پى نفىسى
و... ھتد بو قى ھەلبژارتنى ئى پىدقىيە ھەموو
كوردستانا مەزن و ھەموو كوردىن جىھانى ب
بەرچاڧ بەيئە ۋەردگرتن نەكو پارچەكا كوردستانى،
چنكو پىدقىيا نەتەوى سەرانسەرىيە نە دەقەرى. ل
پەى قى يەكى ئى پىدقىيە رىزمانا دايالىكتا
كوردىيا (سەرى) بەيئە ھەلبژارتن، چنكو ھەموو
يان بەھرا پترىا مەرحىن پىدقى تىدا ھەنە و
گرنگرتىنا ۋا ن ئى، پترىا كوردان ل ھەموو پارچىن
كوردستانى پى دئاخفن.

ل قىرى فەرە بزانىن باشى و خرابىيىن قى
ھەلبژارتنى چنە؟
باشى تنى ئەوۋە كو خەلك دى خۇ قىرى رىزمانا
ئىك دايالىكت كەت ل جەى رىزمانا دوسى
دايالىكتان.

چت، چنکو دئ گرنگی ب زمانهکئ دی هیته دان بؤ
 پیدفیا ژیانئ و کار بؤ پیشنیختن و وهرگرتنا
 فهرهنگا (تیرمین) وی زمانی ناهیته کرن.
 ههروهکو نهۆ باهرا پترا زمانین دهروریهه تیرا
 دبۆرن وهکو فارسی و تورکی و عهرهبی.
 ل لایهکئ دی زی ئه وه سهپاندن دئ ههستا
 بهرهنگاریئ و نهقیانئ پهیدا کهت ل شوونا
 ئەفاندنئ و کارکرنئ ژبو پیشه بهرنا وی.

لئ خرابییا ویئ ئه وه کو ئەهه لبرارتنه دئ بته
 (سهپاندن) بؤ خه لکئ ب دیالیکتین دی دئاخفن.
 ئەهه سهپاندنه زی دئ بته هویئ ژئ دوورکهفتنا
 خه لکی و ئەفاندنا زمانین دی ب تایبهتی زمانین
 جیهانی پتر ژمانئ خۆ. چنکو دئ بینت ههردوو
 پیدفی ب فیرکنینه، لئ فیرکرتنا زمانئ وی ب
 سهپاندنه و یا زمانئ جیهانی بؤ پیدفیا ژیانیه،
 ئانکو د ئەنجام دا زمانئ نهتهوی دئ بهرهه لاوازیئ

پهراویز:

- 1- د. بائیز عومهر ئەحمهد // ئەلفبئی یهگرتوی کوردی به تیپی لاتینی // کۆورای
 ئەکادیمی // ژماره "5" // کۆری زانیاری کوردستان // ههولپیر // 2007 // ل ل 225 –
 234.
- 2- محمد علي خولي // معجم علم اللغة النظري // الطبعة الاولى // مكتبة لبنان // بيروت //
 1982 // ص 23.
- 3- د. ميشال زكريا // (علم اللغة الحديث) المبادئ و الاعلام // الطبعة الثانية // المؤسسة
 الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع // بيروت // 1983 // ص 19.